

I teknologiens mørke middelalder

Er teknologi vejen frem? Nej. Bliver vi bedre mennesker af teknologi? Nej. Gør teknologi os lykkeligere? Nej. Bliver vi klogere af teknologi? Jeg ved det ikke, spørg Google. Det eneste, jeg ved, er, at teknologien har frarøvet mig mine vigtigste sanser, og at min iPad er Gud.

Af Torben Munksgaard

Der var engang, hvor jeg vidste så meget. Men det var før 11. september. Det var før Fogh og Facebook. Faktisk er det helt tilbage, fra før jeg fik kørekort. Der begyndte min uvidenhed nemlig. Inden da var jeg et menneske, der gik på to ben og hed Torben. Så fyldte jeg 18 og blev spærret inde i et karosseri og frataget en hel del af mine sanser. Det blev starten på den fysiske invalidering og moralske deroute, som foreløbig er endt med, at jeg nu sidder bag en computerskærm og hjælper andre mennesker ved at klikke på en *Synes godt om*-knap og skriver *Dø i helvede!* til mennesker, der mener noget andet om Mozart end mig.

Som sagt begyndte det med bilen. Jeg blev bilist. Og jeg synes, det var smart, at jeg kunne komme hurtigt frem uden at blive våd i regnen eller forpustet. Det var ikke bare en potensforlænger, hele min krop blev forlænget ud i stive led af stål og dæk, jeg var en kyborg, og jeg var hurtig og stærk. Men bilen var fuld af instrumenter, der krævede min opmærksomhed, og verden var fuld af blinde vinkler, og jeg sansede ikke mine omgivelser som før. Jeg passerede uden skrupler gamle damer med firs kilometer i timen på en afstand af nogle få meter uden af den grund at mene, at jeg ikke tog hensyn. Det svarer godt nok til at smide et tungt klaver ned fra tiende etage to meter fra min mormor. Men sådan føles det jo ikke i bilen, ikke før jeg rammer nogen i hvert fald. Og det er det, jeg mener. Jeg blev amputeret. Invalideret. Demoraliseret.

Teknologiens fortjeneste er, at den skærper visse sanser på bekostning af andre. Tandlægen kan med sit bor operere præcist og kraftfuldt i mundens regioner på en måde, han aldrig ville kunne gøre med sine bare hænder. Men omvendt hæmmes andre sanser; i en bil er vores udsyn begrænset, og vores taktile tilgang til omverdenen er stærkt reduceret. Derfor er vi heller ikke i stand til at handle moralsk frit, fordi vi ikke har tilstrækkelig indsigt i andre menneskers behov og situationens kompleksitet. Vi ender derfor med at handle på en måde, vi aldrig ville have gjort i situationer, hvor vi møder andre mennesker med samtlige moralske færdigheder til rådighed.

Denne teknologikritik kan med lethed overføres til internettet. Jeg kom på nettet omkring 1997 og følte dengang stadig, at jeg sendte et brev, når jeg sendte en mail. Der gik som regel også lang tid, før jeg fik svar. Men i dag minder kommunikation på nettet mere om en samtale, og vi tilgår netvirkeligheden på måder, der minder om den virkelige verden. Dog med visse centrale begrænsninger. Ligesom i bilen sanser vi ikke verden fuldstændigt; vi er amputerede subjekter. Og vores moralske adfærd bliver derfor også anderledes, fordi vi har en unuanceret tilgang til vores omverden og medmennesker. Jeg selv blev også snart hjemmevant netbruger og begyndte at skrive ukvemsord til mennesker, jeg var uenig med om alt fra amøber til musik – på en måde jeg aldrig ville gøre, hvis jeg stod ansigt til ansigt med dem. ”Latterlige fuckhoved, dit liv er en mødding,” skrev jeg til en ældre herre, der ikke brød sig om Mozart.

Og da nogle bøger, jeg havde skrevet, begyndte at udkomme som e-bøger, oplevede jeg, at folk hackede sikkerhedscertificeringerne på bøgerne og delte ulovlige versioner på nettet. Min primære målgruppe af velopdragne midaldrende kvinder fra det forårsgrønne segment begyndte at læse ulovlige kopier af mine bøger på trods af, at de aldrig i deres liv kunne drømme om at stjæle en bog fra boghandleren. Men det gjorde de jo, de stjal. Også de var blevet amputerede og demoraliserede. Hvad er det, der sker? Jeg blev ulykkelig og besluttede mig for at finde en kæreste.

Alt bliver lettere, lyder et af de begejstrede udråb over teknologiens landvindinger, og så skal man bare huske på, at 'alt' også inkluderer alt det, vi ikke bryder os om. Jeg fandt skam en kæreste, oven i købet på nettet, men siden fandt hun også alle sine hemmelige elskere på nettet. Så de, der mener, at teknologi højner produktiviteten, har fuldstændig ret; min kæreste producerede adskillige nye relationer: Hun fandt ti mænd på tre måneder, noget, hun aldrig ville have gjort, hvis hun skulle skøjte rundt på Nørrebro's barer i jagt på en standard, hun sådan nogenlunde kunne holde ud. Men på nettet blev det let. *Alt* bliver – som sagt – lettere.

På arbejdet begyndte min chef at få samme problem. Vi fik netadgang og masser af software, så vi kunne effektivisere virksomheden, men snart kom Facebook, netporno og iPads med sjove apps, og nu laver ingen af os andet. Teknologi er ikke længere bare et middel til at opnå noget andet, det er blevet et mål i sig selv. Jeg tomgangssurfer – det betyder, at jeg sidder og klikker rundt på Facebook eller Youtube uden egentligt mål, bare for at gøre det. Overspringshandling hedder det vist, og det skal der jo også være plads til. Alligevel blev jeg fyret og gik ned med flaget. Jeg ringede straks til min læge.

Og mens jeg sad og ventede i røret, sendte jeg den danske forfatter Ole Grünbaum en venlig tanke. Han fortæller i sin bog Tekno-fetichismen om de vidunderlige visioner, man har sat lægegerningen i udsigt. Om nogle år kan vi alle ved hjælp af en simpel anordning selv tage en blodprøve derhjemme og uploade resultatet til lægen via nettet. Og lidt efter har man svar på sin prøve. Hurtigt og enkelt. Men Grünbaum er ikke ukritisk; han tænker scenariet til ende, og hans konklusion minder slående meget om min situation, da jeg sad og ventede i telefonen på at komme igennem til min læge. Telefonen er opfundet for længst, og alligevel går det ikke hurtigere. Jeg ventede og ventede. Af den simple grund at min læge ikke har fået mere tid – og det vil han formentlig heller ikke få i fremtiden, hvor jeg kan uploade blodprøver, biopsier og hele familiealbummet af røntgenfotos.

Vi er nået til en grænse i den teknologiske udvikling. Hvor teknologien før handlede om automatisering og effektivisering af en række industrielle processer, er vi i kommunikationsalderen nået frem til at 'teknologisere' selve de interpersonelle relationer. Og det er her, det går galt. I mine eksempler ovenfor forsøger jeg at illustrere, hvordan teknologiens instrumentelle omgang med sit genstandsområde reducerer de menneskelige relationers kompleksitet. Kroppens og ansigtets mangefacetterede udtryk reduceres til en smiley og et kastreret 'knuz'. Min kritik er ingenlunde udtryk for en eller anden udviklingsfjendtlig obskurantisme; det er ikke Emma Gad, der beder om flere håndtryk og 'tak for mad'. Det er snarere et forsøg på fremskridt ud af en omfattende naivisme, som begrænser vores virkelighedsopfattelse. Lad mig prøve at uddybe dette synspunkt.

Teknologi er jo ikke bare computere og satellitter. Teknologiens historie går langt tilbage. Et hjul er teknologi, en vejrhane er teknologi. Hver gang vi instrumentaliserer vores omgang med verden omkring os, benytter vi os af teknologi. Før i tiden var dette forhold simpelt; teknologi var et redskab til at manipulere verden med, og mennesket var herren. Men siden er der sket et skred, teknologien har overtaget styringen og er rykket ind i herremandens gemakker. Den tyske filosof Martin Heidegger redegjorde allerede tilbage i 1950'erne for dette forhold. Problemet er ikke maskinerne og computerne og teknikken som sådan; der har været teknologi i århundreder, årtusinder. Problemet er, at vi nu har bevæget os ind i teknologiens tidsalder, hvor selve vores værensforståelse, som Heidegger benævner det, er præget af teknologiens verdensbillede. Begreber og erkendelse, som normalt hidrører teknologien, er blevet universelle rammer for det moderne menneskets livsopfattelse. Det er udmærket at tale om begreber som effektivitet og funktionalitet, når man konstruerer en maskine, der skal producere møtrikker og skosåler, men i dag er disse

størrelser blevet en totalitær optik, igennem hvilken vi anskuer vores liv – vores arbejdsliv og efterhånden også vores følelsesliv. Effektivitet, produktivitet og funktionalitet er blevet forudsætninger for det gode liv. Af samme grund er den økonomiske krise ved at udvikle sig til en eksistentiel krise. Vi kan ikke være rigtig lykkelige, hvis ikke vi kan holde hjulene i gang. Vi er ikke rigtig os selv, hvis vi mister vores arbejde. Vi ser ikke tingene klart, hvis ikke vi anskuer verden som information og genstande som størrelser med et funktionelt formål. Vi kan efterhånden ikke engang anrette et måltid mad uden at forholde os funktionelt til det: Hvad vil det betyde for min fysiske konstitution, i hvor høj grad vil det gøre indtryk på mine venner, hvor meget kan jeg spare på at sammensætte måltidet rigtigt?

Direktøren for Microsoft i Danmark, Jørgen Bardenfleth, skrev i går en kronik her i avisen, hvor budskabet sådan nogenlunde var, at teknologi, herunder teknologiadaptation – altså tilpasning til teknologien – kan skabe større produktivitet. Denne påstand er, hvad man inden for logikken kalder en *tautologi* – en selvindlysende sandhed. Det, han siger, svarer nogenlunde til at hævde, at sprintere vil skabe mere hurtigløb. Som allerede Heidegger påpegede, så er selve meningen med teknologi en funktionel omgang med virkeligheden med større effektivitet, produktivitet for øje. Man kan sagtens diskutere, hvorvidt f.eks. Microsofts produkter har skabt større produktivitet, men anskuet i et større perspektiv er der noget andet i Bardenfleths budskab, som tiltrækker min opmærksomhed. For hvad er det egentlig, han prøver at sige? Er det virkelig bare, at maskiner og computere kan arbejde hurtigere og mere præcist end mennesker og dermed producere mere? Er han bare ude på tautologier i januar?

Næppe. Igen skal vi hive Heidegger frem fra gemmerne og forstå, hvad der er teknologiens egentlige problem. Jeg er som sagt ikke ude i en reaktionær, maskinstormende kritik af fremskridt og ny udvikling, tværtimod. Min påstand er den modsatte: Teknologiens tidsalder er en ny middelalder, hvor vi for længst er holdt op med at tænke og erkende virkeligheden i ret meget mere end ét perspektiv. Og når Bardenfleth i sin kronik – i forlængelse af ambitionerne bag regeringens produktivitetskommission – fremhæver produktivitet som målestok for udvikling og fremskridt, siger han ikke bare noget åbenlyst om teknologi; han *værdisætter* også vores virkelighedsforståelse ud fra et teknologisk grundlag. Produktivitet er trylleformularen, som vi straks forstår, fordi det er sådan, gennem velkendte teknologifunderede begreber, at vi erkender verden.

Problemet er nu, at når vores erkendelse af omverdenen begrænses til en beskrivelse i tekniske parametre – effektivitet, produktivitet, funktionalitet – så gælder det ikke længere kun, når

vi anskuer objekter og maskiner, men også i vores opfattelse af mennesket. Vores selverkendelse og identitet er skabt i teknologiens pragmatiske billede. Man skal *nå sine mål*, man skal kunne *fungere*. Selv vores stigende kropsfiksering er på mange måder en arv fra udviklingen af maskinernes funktionelle design – som Sundhedsstyrelsens administrerende direktør Else Smith sagde her i avisen: ”Der ligger i tidsånden en forventning om, at vore kroppe skal fungere som effektive maskiner.”

Men dermed overser vi mange andre betydninger i verden, værensformer, der er vigtige i forståelsen af os selv og omverdenen og dermed vigtige i udviklingen af vores tænkning og i sidste ende teknologien selv. Niels Bohr og Albert Einstein udviklede ikke den moderne fysik ved at anskue verden ud fra klassisk naturvidenskab, tværtimod, de brød med de mest grundlæggende begreber, herunder kausalitet og kontinuitet. Deres videnskabelige landvindinger var betinget af kreativ tænkning og brud med de gængse opfattelser af verden. På samme måde har vi brug for nytænkning, der tør række ud over det teknologiske paradigme, for at undgå en ny middelalder, hvor Gud blot er erstattet af en opdateret målestok for den højeste sandhed: den teknologiske funktionalisme.

Hvis vi vil nå frem til en løsning af den krise, som finansverdenens hasarderede pyramidespil har bragt os i, er det ikke nok at fortsætte med at tænke på samme måde, som man har gjort de sidste mange år. Det kan godt være, at mere produktivitet er godt for noget, og at den teknologiske udvikling er et tog, vi hverken kan eller bør standse, men vi bør udvide og supplere denne virkelighedsforståelse med ny tænkning, nye vovede anskuelsesformer. Teknologi er uomgængelig, men den må aldrig stå alene. Og adaptation af teknologi bliver aldrig effektiv eller formålstjenstlig, hvis ikke den tilpasser sig de menneskelige vilkår og sikrer de interpersonelle relationers frie bevægelighed. Så at sige. Alternativet er fremmedgørelse, og med fremmedgørelsen kommer ikke bare lav produktivitet, men også lav moral og lave konjunkturer på markedet for menneskets velbefindende.

Så hvad med finanskrisen, hvordan får vi has på den? Og den økonomiske krise? Og den europæiske gældskrise? Hvad gør vi? Mit svar er en smule kompliceret: Gå en tur i skoven.

Denne kronik er – ud over de nævnte kilder – inspireret af Mogens Lilleørs artikel ”Bilisme”, hvori han under indflydelse fra den amerikanske filosof Don Ihde fremsætter en analyse af bilismens moralske implikationer.